

**Modern Türklük
Araştırmaları Dergisi**

Cilt 12, Sayı 2 (Haziran 2015), ss. 67-85

DOI: 10.1501/MTAD.12.2015.2.16

Telif Hakkı©Ankara Üniversitesi

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Pirimkul Kadirov'un *Üç İldiz (Üç Kök)* Romanı Üzerine

Erhan Giray

Artoin Çoruh Üniversitesi (Artoin)

ÖZET

Pirimkul Kadirov, kaleme aldığı birçok hikâye, roman ve bilimsel makaleleri ile Çağdaş Özbek edebiyatının önemli yazarları arasına girmiştir. Toplumsal ve tarihsel romanları ile ön plana çıkan Kadirov, realist bir bakış açısıyla olayları yansıtmaya çalışır. Kadirov'un 1958 yılında neşredilen *Üç Kök (Üç İldiz)*, hem yazarın ilk romanı hem de sosyal romanlarının ilki olma özelliğini taşır. Roman, 1956 yılında Stalin'den sonra Sovyetler Birliği'nin başına geçen Nikita Kruşçev dönemini anlatır. Kruşçev dönemi, Stalin'in baskıcı politikasının ortadan kalktığı, demokratikleşme sürecinin başladığı bir dönemdir. Kadirov, bu özgür ortamdan yararlanarak *Üç Kök* romanını kaleme alır. Üniversitede makamlarını kötüye kullanan yöneticiler ile buna karşı çıkan öğrenciler romanın ana eksenini oluşturur. Çalışmada, olay örgüsü, figürler, zaman, mekân, dil, üslup, anlatım ve tema gibi özellikler değerlendirilerek Kadirov'un roman sanatındaki başarısı ortaya çıkarılmaya, Çağdaş Özbek Edebiyatı içerisindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Pirimkul Kadirov, Çağdaş Özbek Edebiyatı, *Üç Kök* romanı, Roman tahlili.

ABSTRACT

Pirimkul Kadirov, is one of the important authors of modern Uzbek literature with many stories, novels and scientific articles he wrote. Kadirov who came to forefront with his historical and public novels tried to reflect events with a realistic point of view. *Üç İldiz* novel written by Kadirov in 1958, is authors first novel and also first of his social novels. The novel tells the period of Nikita Kruşev who became the ruler of Soviet Union in 1956 after Stalin. Kruşev era was a period when suppressive policy of Stalin was removed and democratization process started. Kadirov wrote *Üç İldiz* novel by taking advantage of this free period. The main frame of the novel consists of between managers who misused their authorities and students who tried to resist this situation. The success of Kadirov in art of novel was emphasized by evaluating properties such as course of events, list of characters, time, locality, language, style, narration and theme in order to determine his place in modern Uzbek literature.

KEY WORDS

Pirimkul Kadirov, modern Uzbek literature, *Üç İldiz* novel, novel analysis.

1. Giriş

Çağdaş Özbek Edebiyatının önemli yazarları arasında yer alan Pirimkul Kadirov, 1928 yılında Tacikistan sınırları içerisinde yer alan Oratepe ilçesinin Kengöl köyünde doğar. Sovyet rejiminin baskısının arttığı bu dönemde, Kadirov'un babası kulak sıfatıyla köyden sürgün edilir. Onun zorluklarla mücadele ettiği çocukluğu, Özbekistan'ın Havas bölgesi İskender ilçesinde geçer. Çektiği bütün sıkıntılara rağmen ilk ve ortaokulunu başarıyla tamamlayıp Taşkent Devlet Üniversitesi Şarkşunaslık Fakültesine girer. Daha sonra Moskova Maksim Gorki Edebiyat Enstitüsünde lisansüstü eğitim alır ve "Abdulla Kahhar'ın Sanatı" adlı tezini hazırlar. Sonraki yıllarda Sovyet Yazarlar Birliği'nde görev alır. 1963 yılında Taşkent'e dönüp Dil ve Edebiyat Enstitüsü'nde çalışır. Ayrıca devletin önemli bölümlerinde görevler üstlenen Kadirov, (Kerimov 1995: 258-259) 2010 yılında Taşkent'te vefat eder.

Kadirov'un ilk eseri üniversite yıllarında kaleme aldığı "Studentler (Öğrenciler)" (1950) adlı hikâyesidir. Birçok hikâye ve kısa (uzun hikâye) yazar Kadirov, gerçek başarısını romanları ile yakalar. Toplumsal içerikli olan *Üç İldiz (Üç Kök)* (1958), *Kara Közler (Kara Gözler)* (1966) ve *Almas Kemer (Elmas Kemer)* (1976) romanlarından sonra, tarihî konulara yönelen Kadirov, Babürşah dönemini anlatan *Yulduzli Tünler (Yıldızlı Geceler)* (1979), Babürşah'ın oğlu Hümayun ve torunu Ekber dönemini anlatan *Hümayun ve Ekber (Evladlar Geçidi)* (1989) ve Emir Timur'un oğlu Şahrüh dönemini konu alan *Ana Laçın Vedası (Şahrüh ve Gevherşad)* (2000) romanlarını kaleme alır.

Kadirov'un ilk romanı olan *Üç Kök*, 1958 yılında neşredilir. Roman, Gafur Gulam Adlı Edebiyat ve Sanat Neşriyatı tarafından ilk olarak 1976 yılında basılır. 1979 yılında aynı yayınevi tarafından Taşkent'te üç ciltlik seçilmiş eserler serisinin üçüncü cildinde yayınlanır. 1987 yılında da yine aynı yayınevi tarafından Taşkent'te yazarın *Kadrim* adlı kıssası ile birlikte yayınlanır. Roman 414 sayfa olup, rakamlarla numaralandırılmış 65 bölüme ayrılır.

Üç Kök romanı, 1956 yılında Stalin'den sonra Sovyetler Birliği'nin başına geçen Nikita Kruşçev döneminde geçer. Kruşçev dönemi, Stalin'in baskıcı politikasının ortadan kalktığı, demokratikleşme sürecinin başladığı bir dönemdir. Bu dönemde yazarlar özgürce eser verme, kendini ifade etme ve geçmişi eleştirme imkânına sahip olurlar (Narmatov 2007: 483). Kadirov, bu dönemdeki özgür ortamdan yararlanarak *Üç Kök* romanını kaleme alır. Üniversitede makamlarını kötüye kullanan yöneticiler ve buna karşı durmaya çalışan öğrenciler romanın ana eksenini oluşturur.

Üç Kök romanı, edebî çevrede büyük yankı uyandırmıştır. Özbek edebiyatına önemli eserler kazandırmış olan ünlü yazar Abdullah Kahhar'ın, *Üç Kök* romanı üzerine yaptığı Uzun zamandan beri Özbek edebiyatında büyük yankı uyandıracak bir eser duymamıştım. Bana göre, işte bu eser edebiyatımıza yıldırım gibi ışık saçarak

geliyor (1987: 346) ifadeleri, romanın Özbek edebiyatı için önemini açıklar niteliktedir. Narmatov'un kullandığı şu ifadeler ise romanın ana temasını en iyi şekilde açıklar.

Üç Kök romanı, 50. yılların ortalarındaki önemli tarihi olaylardan etkilenilerek yazılmış bir eserdir. Özbek edebiyatında, çok uluslu Sovyet edebiyatında, dalkavukluğun kötü sonuçlarını aks ettiren ilk örnek eserlerdendir. Dalkavukluk ortamında yetişen, demagojiyi kendine kural edinen, bu düşünce vasıtasıyla makamlara ve akademik derecelere gelen, gerçek, kabiliyetli bilim adamlarını kenara iten kişilerin davranışlarını, asıl yüzünü ortaya çıkarmak, onlara ve çeşitli suçlara karşı çıkan kişilerin savaşını göstermek ve onları korumak romanın esas temasıdır (1990: 414).

2. Romanın Özeti

Romanda olaylar, tarih fakültesinde öğrenci ve üniversite hocaları arasında geçer. Romanın ana figürü, Mehkem adlı bir gençtir. Tarih fakültesi öğrencisi ve komünist parti aktivistlerinden olan idealist Mehkem, fakültenin dekanı Hakimov, parti grubu sekreteri ve lisansüstü öğrencisi Eşanbayev ve büro sekreteri Zakir ile Ekberov arasında bir sorun olduğunu hisseder.

Mehkem, fakülteden atılan Profesör Taşev'in kızı ve aynı zamanda tarih fakültesi birinci sınıf öğrencisi olan Gevher'e âşıktır. Gevher'in Tarih Fakültesinde başarısız olup, Moskova'ya mimarlık fakültesinde okumaya gitmesi, aralarındaki aşka engel olmaz. Mehkem, Taşev'in fakülteden atılmasına Hakimov'un yaptığı asılsız suçlamaların neden olduğunu Gevher'den öğrenir. Hakimov, Eşanbayev'i fakülte kadrosuna almak için Ekberov'a iftira atar. Ekberov, kendini temize çıkarır. Taşev de aklanarak fakülteye geri döner. Hakimov ve Eşanbayev'in suçları ortaya çıkınca görevlerinden alınırlar. Ekberov'un merhamet göstererek onları affetmesinden sonra Hakimov hocalık görevine, Eşanbayev de lisansüstü eğitimine devam eder.

Mehkem'in birçok konuda fikir alışverişinde bulunduğu arkadaşı, aynı zamanda şair Açıl ise birinci sınıf öğrencisi Zamire'ye âşıktır. Okulunu bitirdikten sonra evleneceğine dair annesine söz veren Zamire, Açıl'ın bu aşkına karşılık vermez. Ancak Eşanbayev'e karşı gelemeyen Zamire, onunla okul bitince evlenmek şartıyla sözlenmeye ikna olur. Zamire ile Eşanbayev arasındaki ilişkiyi öğrenen Açıl, bunalım geçirir. Eşanbayev'in Zamire'ye olan kötü davranışları ve Açıl'ın şiirleri, Açıl ile Zamire'yi birbirlerine yaklaştırır.

Mehkem'in sürekli çatışma halinde olduğu sınıf arkadaşı Zakir, sınıfındaki Feride adlı kıza âşıktır. Feride ise, Ekberov'un Leningrad'da Politeknik Fakültesi'nde lisansüstü eğitim yapan oğlu Neriman'la sözlüdür. Neriman, lisansüstü eğitiminin ağır olmasından dolayı Feride ile ilgilenemez. Feride bu durumdan rahatsızdır. Zakir, Feride ile Neriman arasındaki problemleri fırsat bilerek Feride'ye duygularını anlatır ve evlenme kararı alırlar. Zakir, Feride'nin Neriman'ı unutamadığını anlar ve ona

kötü davranır. Feride, Zakir'den ayrılır. Ancak Zakir'den hamile olan Feride, Zakir ile yaptığı kavga sonucunda çocuğunu düşürür. Başından geçen olayları unutmak ve yeni bir sayfa açmak için Fergana'ya çalışmaya gider.

Mehkem, okulunu bitirerek Komünist parti teşkilatında önemli görevlere gelir. Mimarlık fakültesi birinci sınıfını başarı ile bitirip yaz tatili için Taşkent'e gelen Gevher, Mehkem ile buluşup Açıl ve Zamire'nin düğününe gider. Mehkem, Gevher'in kendisini unutacağını düşünerek endişelenir. Ancak Gevher ona bağlılığını çantasında taşıdığı Mehkem'in fotoğrafıyla gösterir. Geleceğe dair planlar yaparak Mehkem, Gevher'i Moskova'ya yolcu eder ve roman sona erer.

3. Romanın Olay Örgüsü

Üç Kök romanı, idealist bir öğrenci olan Mehkem ve Mehkem'in etrafındaki öğrenci ve üniversite hocalarının yaşadığı olaylar üzerine kurgulanmıştır. Romanın olay örgüsü, bir tarafta makam hırsı olan, diğer tarafta iftiraya uğramış olan kişiler ile üniversite öğrencilerinin ilişkileri ve çatışmaları üzerine kurulmuştur. Romana genel olarak bakıldığında çatışma, çıkar ve aşk ilişkileri ön plana çıkarılmıştır. Figürler arasındaki bu ilişkiler incelendiğinde, olay örgüsünü ortaya çıkarmak mümkündür.

(Çatışma)

Mehkem Mahmudov <-----> Muhammed Eşanbayev

Üç Kök romanında çatışmalar, ana figür Mehkem Mahmudov ile diğer figürler arasında gerçekleşir. Mehkem ile Tarih Fakültesi'nin lisansüstü öğrencisi ve parti grup sekreteri Muhammed Eşanbayev çatışma halindedir. Romanda Eşanbayev'in Mehkem ile ilk karşılaşması, fakülte gençlik kolları odasında, Zakir ile birlikte devamsızlık üzerine konuşmaları ile başlar.

Mehkem ile Eşanbayev arasındaki ikinci karşılaşma Mehkem'in derslere gönderilecek aktivistler hakkındaki fikrini anlatmak için dekanlığa gitmesiyle başlar. Mehkem'in aktivistler arasında Ekberov ve Taşev'i saymasına Eşanbayev tepki gösterir. Romanın devamında Mehkem, gençlik kolları kuruluna seçilir. Eşanbayev'in görev dağılımında yaptığı usulsüzlüğe karşı çıkar. Bu, romanda Mehkem'in Eşanbayev'e karşı ilk tepkisidir. Aralarındaki şiddetli çatışma bu noktada başlar.

Mehkem ve Eşanbayev arasındaki çatışmanın şiddeti Mehkem onunla burada karşılaştığında gençlik kolları odasında iki zıt kutup ortaya çıkmış gibi olurdu (Kadirov 1979: 303) ifadeleri ile dile getirilir.

Mehkem, Açıl'in aktivist olarak devam etmesini istemektedir ancak Eşanbayev,

ona karşı çıkmaktadır. Bu olay nedeniyle Eşanbayev, Mehkem'e ağır suçlamalarda bulunur. Suçlamalara dayanamayan Mehkem, Eşanbayev'e olan nefretini ifade ederek gençlik kollarından ayrılır.

(Çatışma)

Mehkem Mahmudov <-----> Zakir Mennanov

Romanda çatışma yaşanan diğer bir ilişki, Mehkem ile Zakir ilişkisidir. Zakir, fakülte gençlik kolları sekreteridir. Gençlik kolları üyesi olmalarından dolayı birlikte çalışmaktadırlar. Zakir'in Gevher'i cezalandırması ve yayın kurulu toplantısında Mehkem'e karşı davranışları, aralarındaki çatışmanın başlangıcı olur.

Mehkem ile Zakir arasındaki gerginlik romanın ilerleyen bölümlerinde de devam eder. Sınıf büroları ve bu konunun meclise götürülmesi konusunda fikir ayrılığına düşerler.

(Öğrenci-Hoca)

Mehkem Mahmudov <-----> Temir Ekberov

Üç Kök romanın ilk bölümlerinde Mehkem ile Tarih Fakültesi hocalarından Temir Ekberov arasında bir çatışma yaşanır. Ancak romanın son bölümünde bu çatışma, iyi bir öğrenci-hoca ilişkisine dönüşür. Romanın başında ikisi arasındaki ilişki, Mehkem'in, Ekberov'un dersine geç kalması ve Ekberov'un onu derse almamasıyla başlar. Bu karşılaşma Ekberov ile Mehkem arasında bir çatışma oluşturur. Kendisine yaptığı haksızlığa rağmen Ekberov'un iyi bir insan olduğunu düşünen Mehkem, Hakimov, Ekberov ve Zakir arasında geçen konuşmalardan hareketle çelişkiye düşer. Ancak Ekberov'un suçsuz olduğunun ortaya çıkmasıyla aralarındaki çatışma son bulur. Artık Ekberov, Mehkem için yol gösterici ve çok değerli bir hoca konumundadır.

(Aşk)

Mehkem Mahmudov <-----> Gevher Abdurrahmanova

Üç Kök romanında üniversite öğrencilerinin yaşadıkları aşk ilişkileri yazar tarafından ön planda tutulmaya çalışılır. Olayların odak noktasında yer alan idealist ana figür Mehkem ile tarih fakültesine yeni başlamış olan Gevher arasında aşk ilişkisi vardır. Mehkem'in Gevher'i devamsızlık yapanların listesinden çıkarmasıyla başlayan

ilişkileri, roman boyunca devam eder. Sık sık buluşup tiyatro, opera ve parka giderler. Bu buluşmalarda tarih, tarihçiler, edebiyat ve kendi çevrelerinde yaşanan olaylar üzerine konuşurlar. Her buluştuklarında birbirlerine olan güvenleri ve sevgileri artar. Gevher'in Moskova'ya gitmesiyle kısa süreli bir ayrılık yaşasalar da birliktelikleri devam eder.

(Aşk)

(Cinsel İstismar)

Açıl Samedov <-----> Zamire Azimovna <-----> Muhammed Eşanbayev

Üç Kök romanında geçen aşk ilişkilerinden birisi de Açıl, Zamire ve Eşanbayev arasındaki ilişkidir. Zamire, babasının annesini terk ettiği, ablasının sorunlu bir evlilik yaşadığı bir ailede yetişmiştir. Annesine sadece okuyacağına ve okul bittikten sonra evleneceğine söz vermiştir. Açıl, Zamire'ye şiirler yazacak kadar âşiktir. Ancak Zamire, onun aşkına karşılık vermez. Eşanbayev ise Zamire ile birlikte olmak ister. Ancak Zamire'ye yaptığı cinsel taciz, aralarındaki ilişkiyi bitirir. Bu durumu öğrenen Açıl, Zamire'yi evlenmeye ikna eder.

(Karşılıksız Aşk)

(Aşk)

Zakir Mennanov <-----> Feride Salimovna <-----> Neriman

Romanda bir diğer aşk ilişkisi ise, Açıl, Feride ve Zakir arasında yaşanır. Feride, Zakir'in sevdiği kız ve sınıf arkadaşıdır. Neriman ise, Ekberov'un Leningrad'da Politeknik fakültesinde lisansüstü eğitim alan oğlu ve Feride'nin sözlüsüdür.

Feride ile birlikte vakit geçiren Zakir, Feride'yi sevmektedir. Ancak Feride'nin Neriman ile sözlü olması, onun duygularını açıklamasına engel olur. Feride ise Zakir'in bu ilgisinin farkında olmasına rağmen Neriman'ı sevmektedir. Neriman'ın Leningrad'da olması ve lisansüstü eğitiminin yoğunluğu, Feride ile aralarının açılmasına sebep olur. Zakir, Feride ile Neriman'ın arasının açılmasını fırsat bilerek, duygularını açıklar. Sovhoz'da aynı yerde çalışırken aralarında yakınlaşma olur.

Feride ile Zakir düğün hazırlıklarına başlasa da, Feride hâlâ Neriman'ı düşünmektedir. Zakir, onun Neriman'a olan ilgisinin farkındadır. Bu nedenle Feride'ye kötü davranır. Feride, evlenmekten vazgeçer. Hamile olan Feride, Zakir ile kavga eder ve üzüntüden çocuğunu düşürür. Romanın son bölümünde Feride, Neriman ile de Zakir ile de evlenemez. Fergana'ya gider.

(Çıkar)

(Çıkar)

Muhammed Eşanbayev <-----> Zufer Hakimov <-----> Zakir Mennanov

Romanda çıkar ilişkileri de dikkati çekmektedir. Hakimov, Eşanbayev ve Zakir karakterleri arasında yaşanan üçlü bir çıkar ilişkisinden söz etmek mümkündür. Hakimov, dekan olabilmek için fakültenin daha önceki dekanı Taşev'e iftira atmış ve onun fakülteden atılmasına sebep olmuştur. Eşanbayev ise, Tarih Fakültesi'nin dekanı olan Hakimov'un lisansüstü öğrencisi ve aynı zamanda sağ koludur. Zakir ise Hakimov ve Eşanbayev'in muhbiridir. Muhbirlik yapan Zakir, Hakimov'un koruması altındadır.

Hakimov, Ekberov'a iftira atarak fakülteden uzaklaştırmaya çalışır. Buna en büyük desteği, Eşanbayev verir. Ekberov atıldıktan sonra boşalan kadroya Eşanbayev yerleşecektir. Ancak Ekberov'un temize çıkması Hakimov'un planlarını alt üst eder. Hakimov, kendini kurtarmak için Eşanbayev'i yalnız bırakır. Bu olay, Eşanbayev ile Hakimov'un aralarının açılmasına sebep olur. Hakimov'un dekanlık görevi elinden alınır. Zakir ise kullanıldığının farkına vararak her şeyi itiraf eder. Bu üç figürün arasındaki çıkar ilişkisi amacına ulaşmaz.

4. Romanın Figürleri

Oldukça kalabalık bir figür topluluğuna sahip olan *Üç Kök* romanı, ön plana çıkarılan figürler cinsiyet, yaş, karakter ve toplumsal konumlarına göre incelenmeye çalışılmıştır.

4.1. Ana Figür

Üç Kök romanının ana figürü Mehkem Mahmudov'dur. İdealist, sorumlu, sorgulayıcı ve başarılı bir kişiliğe sahiptir. Tarih fakültesinde öğrenci olmakla birlikte, parti gençlik kollarının aktif üyesidir. Yazar, Mehkem'in fiziksel özelliklerini şu şekilde tasvir eder:

Mehkem de Açıl gibi yirmi ikisine yeni adım atmış, ama boyu uzun, giysilerini Açıl'den iki beden büyük giyer. Onun üstündeki tek çizgili ceket, hâlâ boyuna ve ince bedenine geniş gelir, göğüs bölgesi bir az torbalaşmış, yakaları düşük durur. Ama onun geniş omzu, ceketin omzunu gergin tutar, sarkmasına izin vermez, gövdesinin güçlü ve hareketli oluşu sürekli bilinir... Kitap tutan elleri de büyük, avuç içi tenine göre beyaz, elinin üstü ise yüzü gibi esmer. Onun kaşı kapkara olsa da, esmer yüzünde pek göze çarpmıyor. Sadece düzgün beyaz dişleri biraz parlayıp, yüzünü açık gösterir. Mehkem'in derin kara gözleri, derin iç düşüncelerini pek göstermez, ağır gelen şeyler gönlünün dibine çöker, yüzüne ise insanı kendine çeken mülayimlik, çocukluktan kalma saflık ve çekicilik yansır (Kadırov 1979: 11-12).

Yazarın Mehkem'i Açıl figürü ile karşılaştırarak Açıl ne kadar tez canlı ve yumuşak huylu ise, Mehkem o kadar ağır idi, ama garip ki onlara ilk bakıldığında tersini söylemek mümkündür (Kadırov 1979: 12) şeklinde kullandığı ifadeler figürün

dış görünüşü ile karakterinin birbirine zıt olduğunu gösterir.

Mehkem, Sirderya nehri boyunda gürültülü ve kalabalık bir işçi kentinde doğup büyür. Babasının orduya alınması, annesi ve kardeşi ile sefalet çekmelerine neden olur. Annesinin bu zor günlerde hastalanması, Mehkem'in psikolojisini olumsuz yönde etkiler. Başarılı bir öğrenci olan Mehkem, o sene sınıfta kalır. Babası savaştan sonra dönüp durumları düzelse de yaşadıkları kötü olaylar, ömür boyu hafızasından silinmez.

Mehkem, araştıran, inceleyen ve sorgulayan bir kişiliğe sahiptir. Romanda özellikle Ekberov'un suçlu olup olmadığı konusunda çelişkiye düştüğü ve iç çatışmalar yaşadığı görülür. Onun haklı olma ihtimali üzerinde düşünse de kişilik özelliği, ikilemden kurtulmasını engeller.

Mehkem, Zakir'e güvenir, saygı gösterir ve onun yaptıklarını destekler. Ancak Zakir'in yayın kurulu toplantısında Mehkem'i suçlaması, onun bu güvenini boşa çıkarır. Zakir'in düşündüğünden farklı bir insan olduğunu anlar. Bu olaydan Mehkem'in insanları yeterince tanıyamama gibi bir yönünün olduğu anlaşılmaktadır.

4.2. Kadın/Genç Kız Figürler

Üç Kök romanında Zamire'nin annesi Mesture Abla, kocası tarafından ezilen, ancak toplum içinde kendi ayakları üzerinde durabilen ve çocukları için çabalayan anne figürü olarak kurgulanmıştır. Mesture Abla, ferace içinde büyümüş, kocasını görmeden evlendirilmiştir. Kocasının sürekli eğlencelere gitmesine dayanamayan Mesture Abla, ilkokulu bitirerek ana okul öğretmenliği yapmaya başlar. Kocasının onu aldattığını öğrenince, Celalabad'a gider. Başından geçen olaylara rağmen ayakta kalan Mesture Abla, çocuklarının kendisi gibi sıkıntılar yaşamaması için çabalar. Kızı Zamire'yi, Taşkent'e gönderirken, önce okulunu bitirip ekonomik özgürlüğünü kazanıp daha sonra evlenmesi gerektiği yönünde telkinlerde bulunur.

Savaşın Özbek aile kurumu üzerindeki olumsuz etkilerine değinmek isteyen Kadirov, kadın figürünü bu amaç için kullanır. *Üç Kök* romanında, Mehkem Mahmudov ve Zakir Mennanov karakterlerinin aileleri savaşın olumsuzluklarından etkilenmiştir. Mehkem'in annesi kocası askerdeyken çocuklarına bakmak için büyük fedakârlıklar gösterir. Zakir ise babasını cephede kaybeder, annesinin çabaları ile bu duruma gelir.

Romanda, genç kız figürü olarak üniversite öğrencileri seçilmiştir. Genç kızların erkeklerle olan ilişkileri üzerinde durulmuş, yaşadıkları aşkların onlar üzerindeki etkileri anlatılmaya çalışılmıştır.

Erkekler tarafından taciz edilen genç kız figürü olarak kurgulanan Zamire Azimhanova, Tarih Fakültesi'ne yeni girmiş öğrencilerdendir. Zamire, modernleşen

Özbek toplumu içinde eski âdet ve gelenekleri koruyan bir ailede yetişir.

Bir diğer genç kız figürü de, Gevher Abdurrahmanova'dır. Fakülteyi yeni kazanan öğrencilerden biri olan Gevher, idealist, dürüst ve sadakatli bir genç kızdır. Zamire'ye göre modern bir ailede yetişmiştir. Gevher, tarafsız düşünme, kendi yeteneği ile kendi geleceğini kurma ve her durumda doğruyu söyleme özelliğine sahiptir.

4.3. Genç Erkek Figürü

Üç Kök romanında genç erkek figürü olan Açıl, gerek yaşadığı aşkla gerekse ruhsal durumuyla ön plana çıkarılır. Ana figür Mehkem'in en yakın arkadaşı ve destekçisi olan Açıl, hayalperest, şair ruhlu, duygularını gizleyemeyen, dürüst, başarılı ve çalışkan karaktere sahiptir. Okulda çıkan duvar gazetesinin yayın kurulu üyesi olan Açıl, bu gazeteye şiir ve hicvî yazılar yazar. Açıl, köylerinde ortaokul olmamasından dolayı, yedinci sınıfta birkaç kilometre uzaklıkta olan merkez köydeki okula gider. Bu yıllarda çok kitap okuyan Açıl, hayal dünyasını genişletir ve hayalperest bir karaktere sahip olur.

4.4. Çıkarıcı Erkek Figürler

Üç Kök romanında en dikkat çeken çıkarıcı erkek figürü Zufer Hakimov'dur. Tarih Fakültesi'nin dekanı olan Hakimov, iftiracı, çıkarıcı, yalancı ve korkak karakterlidir. Çıkarları uğruna her türlü kötülüğü yapacak bir kişidir. Kendinden önce dekanlık yapan Taşev'i iftiralarla okuldan attırması ve yerine kendi geçmiştir. Taşev'e yaptıklarını, Ekberov'a da uygulamak istemektedir. Ekberov'u okuldan attırmak için sahte belge düzenler. Amacı Eşanbayev'i Ekberov'un yerine fakülteye almaktır.

Hakimov figürü ile işbirliği içinde olan Muhammed Eşanbayev, *Üç Kök* romanında yer alan diğer çıkarıcı erkek figürüdür. Tarih Fakültesi'nde lisansüstü eğitimine devam eden Eşanbayev, aynı zamanda parti grubu sekreterlik görevini de üstlenir. Hazırcevap, çıkarıcı, iftiracı ve kindar karaktere sahip olan Eşanbayev, romanda olumsuz karakter olarak çizilir.

Üç Kök romanında itibar kazanıp makam sahibi olmayı amaçlayan bir başka çıkarıcı erkek figürü de Zakir Mennanov'dur. Tarih Fakültesi gençlik kolları teşkilatının sekreteri olan Zakir, güvenilmeyen kavgacı ve kıskanç bir yapıya sahiptir. Dekan Hakimov ve parti sekreteri Muhammed Eşanbayev'in koruması altında olan Zakir, Fakültede itibar sahibi olmayı ve yüksek makamlara gelmeyi amaçlar. O sadece gençlik kolları sekreteri değil, Eşanbayev ve Hakimov'un kullandığı bir maşadır. Hakimov, onun ismini kullanarak Ekberov'u eleştiren bir makale dahi çıkarır. Zakir, fakültede olan biten her şeyi onlara haber vermekle görevlidir. Hakimov ve

Eşanbayev'in desteğini arkasında hissederek başkalarına karşı sert davranmaktan çekinmez.

4.5. Aydın Figürler

Tarih Fakültesinde Doçent olarak görev yapan Ekberov, yayın kuruluna da temsilci olarak katılır. İdealist, çalışkan, öğretici ve merhametli bir karaktere sahiptir. Ekberov, romanda eğitici ve öğretici yönüyle ön plana çıkarılmıştır. Gençlik kollarının durumu ve parti hakkındaki düşüncelerini yayın kurulundaki öğrencilere anlatarak bu görevi yerine getirir. Ayrıca romanın son bölümünde Hakimov ile yaptığı konuşmada yaratıcı fikirler üreterek, bilimsel başarılarla ulaşılması gerektiğini söyler. Bu konuşma, Ekberov'un idealist bir karaktere sahip olduğunu gözler önüne serer.

5. Mekân

Roman yapısında temel özelliklerden olan mekân, romancı tarafından "olayların geçtiği çevreyi tanıtmak, roman kahramanlarını çizmek, toplumu yansıtmak ve atmosfer yaratmak" (Tekin 2012: 143) için kullanılır. Mekân, roman kahramanları ve olaylardan ayrı düşünülemez. "İster gerçek, ister hayalî olsun, mekân, aksiyona veya zamanın akışına bağlı olarak, kahramanlarla sıkı sıkıya bağlı ve kaynaşmış durumdadır" (Bourneur - Quillet 1989: 91).

Romanda mekânın ne kadar işlevsel olduğu ve ne ölçüde öne çıkarıldığı ya da geri planda tutulduğu önemli bir unsurdur. Yazar romanında mekânı ön plana çıkarabildiği gibi sadece kahramanları ve olayları belirgin kılmak amacıyla da mekânı kullanabilir (Çetin 2012: 133).

Üç Kök romanı, yazıldığı dönemin siyasi ve toplumsal sorunlarını yansıtmak amacıyla yazılmıştır. Kadirov, mekânı bir amaç olarak değil, araç olarak kullanma yoluna gitmiştir. Yer yer mekân tasvirlerine yer verse de, asıl amaç istenen olayları belirgin kılmaktır. Romanda açık ve kapalı olmak üzere iki mekân türü kullanılır.

Üç Kök romanında olayların geçtiği açık mekân olarak, Taşkent şehri ve Taşkent'in binaları, caddeleri, sokakları ve parkları kullanılır. Kadirov, roman boyunca yaptığı Taşkent tasvirleri ile bir anlamda Taşkent'i okuyucuya tanıtmak görevi üstlenmiştir. Orda, Mühendisler Evi, Anhar nehri, Nevai Caddesi, İstirahat Meydanı, Galaba Parkı ve Lenin Caddesi gibi mekânlar romanda Taşkent'i tanıtıcı niteliktedir.

Üç Kök'te Mehkem ve Gevher'in tarih üzerine konuşmaları sırasında Taşkent'teki binalardan bahsedilerek, bu yapıların tarih açısından önemi vurgulanmak istenmiştir. Taşkent dışında açık mekân olarak, Gevher'in mimarlık okumak için gittiği Moskova, Neriman'ın lisansüstü eğitim aldığı Leningrad, Zamire'nin memleketi Nemengan, Zamire'nin ailesinin taşındığı şehir olan Celalabad, Mehkem'in yaşadığı şehrin

kenarında kurulduğu Sirderya Nehri gibi mekânlar sadece isim olarak kullanılmış ve herhangi bir tasvire yer verilmemiştir.

Üç Kök romanında, Tarih Fakültesi binası, bu binanın içerisindeki dekanlık odası, gençlik kolları odası, sınıf ve öğrencilerin kaldığı yurt, romanda olayların geçtiği kapalı mekân olarak verilir.

Mekân, roman figürlerinin ruhsal durumları, karakterleri ile doğrudan ilgilidir. Mekân ve bu mekân içerisinde bulunan dekoratif unsurlar figürlerin psikolojik durumunu açıklamakta kullanılabilir. *Üç Kök* romanında yer alan şu tasvir bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Mehkem sandalye çekip otururken, tek pencere küçük oda, parlak kilit asılı kurumuş dolap, bir tarafta siyah kaplaması dökülmüş masa gözüne her zamankinden farklı göründü. Sanki bu basit eşyaların hepsinde karışık bir sır var ve şimdi ortaya çıkması gerekli (Kadırov 1979: 21).

Mehkem'in psikolojik durumu ile eşyalara bakışı birbirini tamamlar niteliktedir. Hakimov'un odasında yaşadığı olaylardan etkilenmiş, daha önce fark etmediği veya üzerinde durmadığı eski eşyalara şimdi anlam yüklemeye başlamıştır. İçinde yer alan şüphe, karşılaştığı eşyaların da her birinin birer sır barındırdığını düşünmesine sebep olmuştur.

6. Zaman

Zaman, romanın olay örgüsü içerisinde en önemli unsurlardandır. Kurmaca dünyada yaşanan olaylar, gerçek dünyada olduğu gibi belirli bir zaman dilimi içerisinde geçer. Takvimsel olarak bir zaman dilimi verilmese de zamanın geçişini belirten ifadeler kullanılabilir.

Bir metin halkası üç ayrı tarihle alakalı olarak okuyucu karşısına çıkar. Birincisi itibarı vakanın meydana geldiği süre, ikincisi itibarı bir varlık olan anlatıcının onu öğrenmesi ve anlatması için geçen müddet, üçüncüsü ise yazarın bunları kaleme aldığı zaman dilimidir (Aktaş 2000: 116).

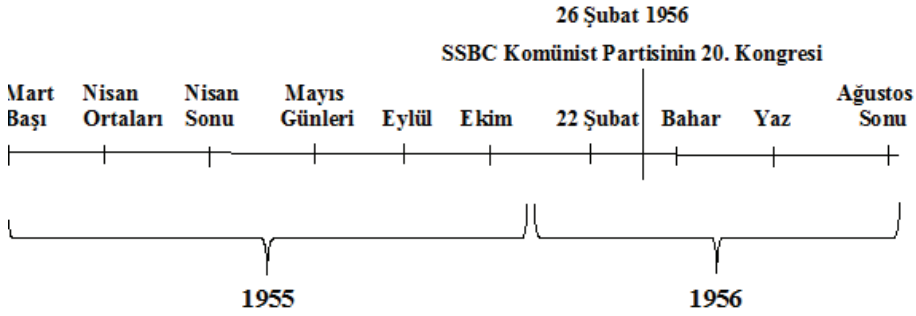
Aktaş'ın yaptığı tanımdan hareketle kurmaca metinlerin üç ayrı zamanı; vaka zamanı, anlatma zamanı ve yazma zamanını barındırdığı söylenebilir.

Üç Kök romanında, vaka zamanı takvimle takip edilebilen bir zaman dilimini kapsamaz. Roman içerisinde yer alan zaman ifadeleri "geriye dönüş" ve "yaşanılan an"a dönüşlerle verilir. Vaka zincirleri içerisinde geriye dönüş tekniği ve zamanda atlama tekniği kullanılarak romanın zaman kurgusu oluşturulur. Kadırov, takvimsel zaman ifadeleri kullanmak yerine, tarihte yaşanan sosyal ve siyasî olaylar ile mevsimsel ifadeler kullanır. Kullanılan zaman geçişini gösteren ifadelerden anlaşıldığı gibi yaklaşık 1,5 yılı içine alan bir vaka zamanı ortaya çıkar. Romanda vaka kronolojik olarak devam etse de, roman figürlerinin başından geçen olaylar, geriye dönüş tekniği

kullanılarak anlatılmıştır.

Üç Kök romanında geçen, Sovyetler Birliği Komünist Partisinin düzenlediği 20. Kongre, 20 Şubat 1956 tarihinde yapılmıştır. Bu ifadeden hareketle anlatma zamanı 1955-1956 yıllarını kapsar. Romanın sonunda belirtilen 1955-1958 (Kadirov 1979: 414) tarih aralığı ise yazarın romanı kaleme aldığı yazma zamanıdır.

Şekil: Üç Kök Romanında Zaman Çizgisi

7. Tema

Tema (İzlek), “romanın üzerine temellendiği konunun, yazarın duygu ve düşüncesinde öznel bir yargı halinde ortaya konan sentezi olup, romanın nihai hedefi ve romancının asıl amacıdır”. Romanda tek bir tema olabildiği gibi birden fazla da olabilir. Yazarın fikir ve düşünceleri temanın oluşmasında en büyük etkidir. Ancak konu ile tema terimi birbirine karıştırılabilir. Konu, “romancı ne anlatıyor?” sorusunun cevabı, roman kişilerinin ne zaman, nerede ve nasıl bir olay yaşadıklarının kısaca ifadesidir (Çetin 2012: 119-121).

Romanda özellikle tarih, tarih bilinci, makamını çıkar için kullanan insanlar, kadının Özbek toplumundaki yeri ve kadın erkek ilişkileri üzerinde durulmuştur.

7.1. Tarih Bilinci

Çağdaş Özbek romanında ilk dikkati çeken temalar arasında, tarih ve tarih bilincini saymak mümkündür. Çağdaş Özbek romanının ilk örneği olarak kabul edilen Abdulla Kadiri tarafından kaleme alınan *Ötken Künler (Geçmiş Günler)* adlı eserden

başlayarak, Abdulhamid Süleyman Çolpan, Abdulla Kahhar, Musa Taşmuhammedov Aybek gibi yazarlar tarafından tarih ve tarih bilinci teması yoğun bir şekilde kullanılmıştır (Kuçkartayev 1999: 99-103)

Bireyin geçmişini öğrenme, şu anki durumunu algılama ve gelecekte beklenenleri olarak tanımlanabilen tarih bilinci (Tekeli 2007: 34) özellikle baskı altında bulunan toplumlarda büyük öneme sahiptir. Tarih ve tarih bilincinin bu önemini *halkımız kendi tarihi köklerinden samimî bir şekilde güç alırsa, sömürgecilik zincirinden kurtulmaya yönelik hareketlerin hızlanması olurdu* (Eşbek 2008: 123) sözleriyle vurgulayan Kadırov, romanında bu tema üzerinde durur.

Romanda yazar, baskı altında yaşayan Özbek toplumunun genç nesillerine, tarih bilincini aşlamaya çalışır. Bu amaçla, yer yer tarihi olaylara göndermelerde bulunur. Olayların geçtiği mekân olarak Tarih Fakültesi, figür olarak ise Tarih bölümü akademik çevresi ve öğrencileri seçilmiştir. Romanın ana figürü Mehkem, yedi yaşından itibaren tarihi öğrenmek ve tarihçi olmak ister. Ekberov ve Taşev gibi figürler ise alanlarında uzman tarihçilerdir.

Mehkem'in ve sınıftaki diğer öğrencilerin iç dünyalarına fikirleriyle etki eden ve onları tarihçi olmaya yönlendiren, ilkokul yıllarındaki tarih öğretmeni Rahmetov'dur. Rahmetov, öğrencilerine aştığı tarih bilinci ile geleceğe geçmişini bilen nesiller yetiştirmeyi amaçlamıştır. Kadırov, tarih, tarihçi ve tarih bilinci ile ilgili düşüncelerini Rahmetov aracılığıyla açıklar.

Biliyor musunuz bu adam bize ne kadar çok eğitim verdi? Ben işte bunu şimdi anlıyorum. Sınıfımızdan çok iyi çocuklar çıktı. Bunların iç dünyasındaki muhteşem çizgi Rahmetov'un eli ile çizildi. Aslında terbiye için tarih gibi güçlü bir araç az bulunur. Bütün insanlığın geçtiği yol, edindiği manevi tecrübe öncelikle bu bilim yoluyla yayılmalıdır. Rahmetov derdi ki: "Yeni araba, yeni bina yapmak iyidir, ancak yeni insan yaratmak ondan da iyidir. Tarihçi yeni insan yaratacaklardır (Kadırov 1979: 47).

7.2. Kadının Toplumdaki Yeri ve Kadın-Erkek İlişkisi

Toplumun yapı taşı ve ailenin en önemli bireylerinden biri olan kadının konumu, toplumların gelişmesine ve değişmesine paralel olarak gelişim ve değişim göstermiştir. Şehirlerde yaşayan kadınlar sosyalleşip toplum içerisinde söz sahibi olurken, kırsal alanlarda kadın olmanın şartları ağırdır. Kırsal toplumun kadına karşı tutumu olumsuzdur ve gerek gelenek ve görenekler gerekse gündelik hayat, kadına toplumsal baskıyı hissettirir (Gülendam 2006: 41).

Aydınlanma çağından itibaren başlayan feminizm hareketi, bütün toplumlara etki etmiştir. İsmail Gaspıralı'nın başlattığı Usul-i Cedit hareketi vasıtasıyla bu hareket, Sovyet etkisi altında yaşayan topluluklara ulaşmıştır. Özbek toplumu içerisinde ise

kadını iyi gözlemleyen Kadırov, *Üç Kök* romanında, modernleşen dünyada kadının yaşadığı sıkıntılara değinmiştir. Romanda bunun en iyi örneği Zamire'nin annesi Mesture Abla'dır. Feraceli olan Mesture Abla, görücü usulü ile evlendirilir. Eşi, karısına ve çocuklarına değer vermeyen, eviyle ilgilenmeyen ve sürekli ziyafetlere giden biridir. Mesture Abla, bu duruma fazla dayanamayarak kendi ayakları üzerinde durması gerektiğini anlar. İlkokulu bitirip, anaokulu öğretmeni olur. Aktivist olup, propaganda yapmaya başlar. Kocasının başka kadınla ilişkisi olduğunu öğrendikten sonra, Celalabad'a gidip, hayatını sürdürme kararı alır. Zamire'nin ablası Münire, onuncu sınıfı bitirdikten sonra biriyle kaçarak Fergana'da evlenir. Ancak kocası ona kötü davranır ve kaynanası tarafından kaçarak evlendiği için küçümsenir.

Kadırov, Mesture Abla figürüyle romanda Özbek toplumu içerisindeki kadının yerini belirlemiş, kadının ancak kendi ayakları üzerinde durarak varlığını kabul ettirebileceğini gözler önüne sermiştir. Aynı zamanda erkeklerin kadınlara olan davranışlarını da eleştirmiştir.

Romanda erkeklerin kadınlara karşı davranışları yazar tarafından eleştirilmiştir. Kadın erkek ilişkilerinde yaşanan sıkıntılar Zamire figürü üzerinden anlatılmak istenmiştir. Zamire, etrafındaki erkeklerin rahatsız edici davranışlarına maruz kalır. Ders sırasında dışarıdan birinin onu sürekli takip etmesi, Zamire'yi rahatsız eder. Yine sınıfından bir genç, aşk mektubu yazarak buluşmak ister. Eşanbayev ise, Zamire'yi kandırarak onunla sözlenir ve Zamire, Eşanbayev'in cinsel tacizine maruz kalır.

7.3. Bürokratik Sorunlar ve Makam Hırsı

Romanın kaleme alındığı, Stalin'den sonra Sovyetlerin başına geçen, Nikita Kruşçev dönemi, devlet kurumlarında yaşanan bürokratik sorunlar, roman boyunca üniversite çevresinde yansıtılmaya çalışılır. Kadırov, romanında yarattığı Hakimov ve Eşanbayev karakterleri ile üst düzey yöneticilerin sahip oldukları konumları, kendi çıkarları uğruna kullanmalarına eleştirel bir gözle yer verir.

Hakimov, dekanlık makamını elde edebilmek için Taşev'e iftira atma yolunu seçer. Böylece Taşev'in fakülteden uzaklaşmasını ve Umerov'un hapse girmesini sağlar. Eşanbayev, kendi çıkarları için Hakimov'un yanında yer alır. Hakimov, lisansüstü eğitimini bitirdikten sonra Eşanbayev'i fakültede doçentlik kadrosuna yerleştirmek amacıyla, Taşev için kullandığı iftira yöntemini Ekberov'a karşı da kullanmak ister. Hakimov'un fakülteye öğrenci alımlarında makamını kullanması, Zakir'in kendi adamı olan Şevket'i fakülteye aldırarak için Hakimov ile olan bağlantısını kullanması gibi durumlar, o dönemde bulunduğu makamı kötüye kullanan menfaatçi insanları örnekler niteliktedir.

Kadırov, fakülteye haksız şekilde girip, bilim yapmayan akademisyenleri eleştirir. Roman kahramanlarından Eşanbayev, lisansüstü tezini esas kaynaklara ulaşmadan

yazmaya çalışır. Bu durum, Ekberov tarafından eleştirilir. Üniversitelerde akademik anlamda yaşanan bozukluğa dikkat çekilir.

8. Dil ve Üslup Özellikleri

Kadırov, *Üç Kök* romanında kısa, kurallı ve anlaşılır cümleler kullanmaya dikkat eder. Ancak doğa tasvirleri yapılırken ve figürlerin kendi aralarında yaptığı konuşmalarda, uzun cümlelerle karşılaşmak mümkündür. Özbek Türkçesinin söz varlığı dikkate alındığında Arapça, Farsça ve Rusça kelimelerin kullanıldığı görülmektedir. Yazar, standart Özbek Türkçesi söz varlığı çerçevesinde romanın kelime dünyasını oluşturur.

Kadırov, roman figürlerini konuştururken onların sosyal statülerine, mesleki konumlarına ve ağız özelliklerine dikkat eder. Kurguladığı roman figürlerinin okuyucu gözünde gerçekçi ve kabul edilebilir kişiler olarak algılanabilmesini sağlar. Yazar, figürleri üniversite öğrencileri ve hocalarından seçmiştir. *Üç Kök* romanında, hoca öğrenci ilişkilerinin fazlalığı nedeniyle resmî bir üslup kullanıldığı söylenebilir. Ayrıca öğrencilerin kendi aralarındaki ilişkiler anlatılırken samimî bir üsluptan söz etmek mümkündür.

Üç Kök romanını diğer romanlardan farklı kılan özellik, anlatım içerisinde zaman zaman yazarın kendisine ait şiirleri yerleştirmesidir. Kadırov, bir röportajı sırasında *Üç Kök* romanında kurguladığı Mehkem ve Açıl karakterinin kendinden izler taşıdığını söyler. Açıl'ın Zemire'ye olan aşkını anlatmak için yazdığı, "Geçici Güzel" (Kadırov 1979: 10), "Aşk Yangınına" (Kadırov 1979: 280-281), isimsiz bir şiir (Kadırov 1979: 202), yağmur temalı bir şiir (Kadırov 1979: 56), Zakir'i eleştirmek için yazılan dörtlükler (Kadırov 1979: 59-60), işçiler için yazılan "Yeni Fabrikalar" (Kadırov 1979: 208) ve "Yeni Yıla" (Kadırov 1979: 212) adlı şiirler, Kadırov'un gençlik yıllarında yazdığı şiirlerdir (Şükür 1989: 41). Yazar, roman içerisine yerleştirdiği kendine ait şiirler ile farklı iki edebî türü aynı anda kullanma imkânı yaratmıştır. Bu tarz kullanım, onun üslup konusundaki yaratıcılığını gösterir. Ayrıca olay örgüsü içerisine kendi şiirlerinden başka, diğer şairlerin şiirlerinden alıntılar da yaparak yazar romanını zenginleştirir.

Kadırov'un romanda vazgeçemediği unsurlardan biri de müziktir. Kadırov, bir röportajında müziğe olan ilgisinden bahseder. Çocuk yaşlarında bir iki dinlemede şarkı ezberleyebildiğini, imkânı olsaydı iyi bir bestekâr olabileceğini söyler (Söylemez 2001: 88). Romanın dokusuna, Özbek ve dünya müziğine ait parçalar yerleştirilmesi, farklı bir ahenk kazandırmıştır. Figürlerin ruh hâlleri ile ilişkilendirilerek verilen bu şarkı sözlerine, metinlerarası ilişkiler bağlamında göndermeler yapılmıştır.

Toplumsal fayda amacı gütmesi sebebiyle romanlarında halkın kolaylıkla okuyup anlayabileceği sade ve anlaşılır bir dili kullanmaya özen gösteren Kadırov, bu

amaca hizmet etmek için nesilden nesile aktarılan atasözü ve deyimlere başvurur. Yazar, gerek roman kişileri vasıtasıyla gerekse anlatıcı olarak, atasözleri ve deyimleri sıklıkla kullanmış, böylece az sözle çok şey anlatmayı hedeflemiştir.

Kadirov, eserine isim verirken sembollerden yararlanır ve bu semboller roman içerisinde yeri geldikçe açıklama yoluna gider. *Üç Kök* romanındaki kökler, insan hayatını besleyen bilim, vatandaşlık ve aşkın sembolleridir. Romanda idealist, başarılı bir tarihçi olan Ekberov, yayın kurulu toplantısında bulunan öğrencilere yaptığı konuşmada, bilim ve vatandaşlığın insan için önemli iki kök olduğunu ifade eder. Üçüncü kök ise, romanın sonunda Mehkem ile Gevher arasında geçen konuşma sırasında açıklanır. Açıl, Ekberov'un yayın kurulu toplantısında bahsettiği köklere, üçüncü bir kök olarak aşkı eklemiş, bunu "Üçüncü Kök" adlı bir şiir ile dile getirmiştir.

9. Anlatım

Roman üzerine bir inceleme yapılırken öncelikle yazarın romanı nasıl anlattığı üzerinde durulmalıdır. Anlatım biçimi, anlatıcının konumu, anlatım tutumu ve anlatım tekniklerinin irdelenmesi, nasıl sorusunun cevabını bulmak için büyük önem arz etmektedir.

Roman anlatı türünde üçüncü tekil kişi (o-anlatım) ve birinci tekil kişi (ben-anlatım) olmak üzere iki anlatım biçiminden söz etmek mümkündür (Aytaç 2012: 14). Kadirov, romanda olaylara yakından ve uzaktan, dıştan ve içten bakabilmek; yer yer yüzeysel, yer yer derinlemesine tahliller yapabilmek için üçüncü tekil şahıs (o-anlatıcı) anlatım biçiminden yararlanır (Tekin 2012: 33).

Anlatıcı, anlatmak istediği konuyu üç farklı konumda anlatabilir. Bunlar Tanrısal (Olimpik), Yansız ve Kişisel konumlardır. Tanrısal konumda anlatıcı, ortadan kaybolmaz. Yorumlar ve açıklamalar yaparak kendini hissettirir. Onun görmediği, bilmediği bir şey yoktur. Yansız konumda, anlatıcı olayların dışındadır. Bir seyirci gibi olayları izler. Roman içinde geçen diyaloglarda yansız anlatıcı konumu kullanılır. Kişisel anlatım konumu ise, anlatıcıya roman figürleri arkasına gizlenerek dünyayı ve hayatı onların gözleriyle görmesi, algılaması olanağını sağlar (Aytaç 2012: 15).

Romanda, anlatıcı Tanrısal konumdadır. Anlatıcı, her şeyi bilme, görme, duyma ve hissetme özelliğe sahiptir. Diyaloglarda ise anlatıcı, yansız konumdadır ve dışarıdan olan biteni izlemekle yetinir.

Hava yumuşak ve tatlı hissediliyordu. Henüz hiçbir çiçek açmasa da sanki uzaktan bir çiçek kokusu geliyor. Sesler de genele göre daha canlı ve daha açık duyuluyor, bütün duygular yok olduğunda, insanın bütün vücudunu hoş ve dermansızlaştıran bir buğu geçiyor gibi oluyor (Kadirov 1979: 3).

Üç anlatım konumunun ayrı anlatım açıları vardır. Anlatıcı, olayları içe bakış açısı, dışa bakış açısı veya her iki bakış açısını kullanarak anlatabilir. Tanrısal anlatıcı

konumunda, anlatıcı bir tanrı gibi her şeyi bilir. Yaşananların geçmiş ve geleceği hakkında bilgi sahibidir. Bunu da içe bakış açısıyla yapabileceğinden tanrısal konum ile içe bakış açısı birlikte kullanılır. Dışa bakış açısı ise, yansız anlatıcı konumu ile birlikte kullanılır. Yansız anlatıcı konumunda anlatıcı, olayları dıştan bir seyirci gibi izlediği için bakış açısı dıştandır (Aytaç 2012: 15).

Romanda anlatıcı konumunun Tanrısal olması, olayların içe bakış açısı ile anlatılmasına olanak sağlamıştır. Anlatıcı, yer yer roman kahramanlarının iç dünyalarını tasvir ederek, ruhsal yapılarını gözler önüne sermiştir. Diyaloglarda ise anlatıcı konumu yansız olduğu için bakış açısı dıştandır.

Mehkem'in kalbinde henüz yanmayan ışıklar yanıp, henüz çalınmayan şarkılar çalıyor. "Olur" kelimesi ile başlayan bu ateşli müzik fakülte gürültüsünde de yurt seslerinde de saatin 7'ye yaklaşırkenki sesinde de, hatta su sıçrayan gömleğe, ütünün çıkardığı seste de duyuluyor (Kadırov 1979: 39-40).

Aytaç, anlatım tutumunu, yazarın anlatmak istediği konu ve sorunları çok boyutlu bir şekilde anlamak açısından araştırılması gerekli olduğuna dikkat çekerek (1990: 37), Yansız, Doğrulamayı-Benimseyici, Alaycı, Eleştirel, Parodist ve Hicivci olmak üzere başlıca altı anlatım tutumundan bahseder (2012: 16).

Üç Kök'te eleştirel bir anlatım tutumundan söz etmek mümkündür. Anlatıcı, Hakimov ve Eşanbayev'in çıkarları uğruna makamlarını kullanmalarını, kadın erkek ilişkilerinde erkeğin kadına karşı davranışlarını, öğrencilerin davranışlarını ve çocuk yetiştirirken ailelerin hataları gibi konuları eleştirel bir dille anlatır. Eleştirel anlatım tutumu yanında, yer yer eğitici öğretici bir tutum sergilendiği de dikkati çeker. Romanda olayların akademik bir ortamda geçmesinden dolayı çeşitli bilim dalları hakkında bilgiler sunulmuş, bu bilim dallarının tanıtımı yapılmıştır. Özellikle tarih alanında verilen bilgiler, tarih bilincini oluşturmaya yöneliktir.

Kadırov, *Üç Kök* romanını kaleme alırken anlatma, gösterme, iç diyalog, iç çözümlenme, tasvir, dış diyalog, özetleme, geriye dönüş ve metinlerarası ilişkiler gibi anlatım tekniklerinden yararlanmış. Anlatım teknikleri, anlatımda çeşitliliğin göstergesi ve aynı zamanda yazarın ustalığını göstermesi açısından önemlidir. Tasvir, anlatma, gösterme, özetleme ve dış diyalog teknikleri anlatmaya dayalı kurmaca metinlerde sıkça kullanılan, olmazsa olmaz tekniklerdendir. Yaratılan figürlerin iç dünyalarında yaşadığı çatışmalarını ve gizli karakterlerini ortaya çıkarmak için iç diyalog, iç çözümlenme ve iç monolog teknikleri kullanılır. Özellikle üniversite öğrencilerinin iç dünyalarını yansıtmayı amaçlayan Kadırov, bu anlatım tekniklerini başarılı bir şekilde kullanmıştır.

Anlatım teknikleri arasında metinlerarası ilişkiler de yer alır. Kadırov, metinlerarası yöntemler içerisinde yer alan alıntı ve gönderge biçimlerini kullanarak romanını anlatım açısından zenginleştirir. Alman, Rus ve Özbek yazarlardan edebî

alıntılar ve edebî eserlere göndermeler yapılarak metinlerarası ilişkiler kurulur.

10. Sonuç

Kadirov, roman sanatı içerisindeki bütün yapı unsurlarını kullanarak *Üç Kök* romanını oluşturmuştur. Roman incelendiğinde yazarın olay örgüsü, zaman, mekân, figürler, dil, üslup, anlatım ve tematik unsurları, uyumlu bir şekilde kullandığı görülür.

Kadirov, romanda birden fazla olay zinciri olmasına rağmen karmaşık olmayan bir olay örgüsü kullanır. Olay örgüsüne yerleştiği figürler, genellikle üniversite öğrencileri ve hocalarından seçilmiş, gerçek hayatta karşılaşılacak kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar, zaman konusunda ayrıntıya girmekten kaçınır. Daha çok mevsimsel ifadeler ile zaman unsurunu oluşturmuştur. Sadece Sovyet hükümetinin 20. Kongresi ifadesinden olayların 1950'li yılların ortalarında geçtiği anlaşılmaktadır. Romanda olaylar Taşkent şehrinde geçer. Ancak mekân unsurunun amaç değil, araç olarak kullanıldığını söylemek mümkündür.

Romanda, sade, açık, anlaşılır üslup hâkimdir. Özbek Türkçesi'nin söz varlığı en iyi şekilde kullanılmıştır. Tanrısal anlatım türünü kullanan Kadirov, olaylara eleştirel ve eğitici-öğretici bir anlatım tutumuyla yaklaşarak romanını kaleme alır. Birçok anlatım tekniğinin başarılı bir şekilde kullanıldığı romanda, metinlerarası ilişkiler tekniğinin ve figürlerin iç dünyalarını yansıtmak amacıyla kullanılan tekniklerin ön planda olduğunu söylemek mümkündür.

Romanda asıl anlatılmak istenen ise toplumun yaşadığı sorunlardır. Yazar, Sovyet baskısının kısmen azaldığı 1950'li yılların ortalarında yaşanan toplumsal sorunlara işaret etmek istemiştir. Özbek toplumunun tarihî bağlarından kopmaması için tarih/tarih bilinci üzerinde yoğunlaşmıştır. Toplumsal bir sorun olan kadın ve kadına bakış konusu, yazarın dikkat çekmek istediği bir diğer meseledir. Dönemin en büyük sorunları arasında yer alan yönetici sınıfın, bulunduğu makamı kullanarak kendisine çıkar sağlaması problemi üzerinde duran yazar, kurguladığı çıkarıcı figürlere sert eleştirilerde bulunarak topluma verdikleri zararı gözler önüne sermeyi amaçlamıştır. Anlattığı döneme kendinin de şahitlik etmesi, olayların gerçeklik derecesini artırır. Romanda yazarın hayatından izler taşıdığını söylemek mümkündür. Kadirov'un tarih eğitimi alması, kendine ait şiirlerin roman içine yerleştirilmesi gibi unsurlar, onun yaşamından hareketle romanını oluşturduğunu göstermektedir.

Kaynaklar

AKTAŞ Şerif (2000) *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara: Akçağ yayınları.

AYTAÇ Gürsel (2012) *Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler*, Ankara: Doğubatı yayınları.

- BALTABAYEV H., A. RASULOV, A. ARİPOV vd. (2008) *Mehrga Yogrulgan İcad: Pirimkul Kadırov İcadı Edibler ve Münekkidler Telkinide*, Taşkent. Ali Şir Nevai Özbekistan Milli Kütüphanesi Neşriyatı.
- BOURNEUR R., R. QUELLET (1989) *Roman Dünyası ve İncelemesi* (Çeviren: Hüseyin Gümüş) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÇETİN Nurullah (2012) *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Kitap.
- GÜLENDAM Ramazan (2006), *Türk Romanında Kadın Kimliği*. Erzurum: Salkımsöğüt yayınları.
- KADİROV Pirimkul (1979) *Üç Yıldız*. Taşkent: Gafur Gulam Edebiyat ve Sa'nat Neşriyatı.
- KERİMOV, N., B. NAZAROV, U. NARMATOV (1995) *20. Asr Özbek Edebiyatı*. Taşkent: Okıtuvçı Neşriyat.
- KUÇKARTAYEV İristay (1999) *Özbek Romanı Üzerine, IV. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı Bildirileri* (haz. İsmet Çetin - Hasan Avni Yüksel), s. 99-107.
- KATTABEKOV A., S. MEMECANOV, B. NAZAROV vd. (1990) *Özbek Sovet Edebiyatı Tarihi*. Taşkent: Okıtuvçı Neşriyat.
- NARMATOV U., F. AÇIK (2007) *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları C.9.
- SÖYLEMEZ Orhan (2001) Hayatın Manası (Sohbet), *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.16. (Kadırov'un 1990 yılında Şark Yıldızı dergisinde yayınlanan "Yaşanmanın Manası" adlı roportajının çevirisidir.)
- ŞÜKÜR Sadık (1989) *Til, Tarih, Muhabbet (Röportaj)*, *Yaşlık Dergisi*, Yaş Gvardiya Neşriyatı.
- TEKELİ İlhan (2007) *Tarih Bilinci ve Gençlik*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TEKİN Mehmet (2012) *Roman Sanatı Romanın Unsurları 1*. İstanbul: Ötügen Yayınları.

Erhan Giray

Araş. Gör., Artvin Çoruh Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı.

Adres: Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Seyitler Yerleşkesi, 08000 TÜRKİYE.

e-posta: erhangiraytde@gmail.com

Alındığı tarih: 15 Mayıs 2015

Yayına kabul edildiği tarih: 10 Haziran 2015

E-yayın tarihi: 31 Ocak 2015

Çıktı sayfa sayısı: 19

Kaynak sayısı: 15

Şekil sayısı: 1